

על סדר היום - חמד"ת מס' 186

יום הזיכרון לחללי צה"ל שמקום קבורתם לא נודע

כל עוד מישהו זוכר אותנו, אנחנו חיים (קרלוס רואיס סאפון)

מבוא

בז' באדר מציינים את יום הזיכרון לחללי צה"ל שמקום קבורתם לא נודע. לפי המסורת היהודית, זהו יום לידתו ויום פטירתו של משה רבנו, שאף מקום קבורתו לא נודע, כנאמר בתורה: "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה' וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלִּבַּיִת פְּעֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֵת קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (דברים לד, ה-ו).

חללים אלו נפלו על הגנת המדינה ותושביה, אך לא ידוע היכן נטמנו, אין ציון לקברם ואין מקום שבו משפחתם ומוקירי זכרם יכולים להתייחד עמם. בבית הקברות הצבאי שבהר הרצל הוקמה חלקה לנופלים שמקום קבורתם לא נודע והוקם קיר זיכרון המנציח את שמותיהם.

למדינת ישראל מחויבות ערכית ומוסרית להשבתם של שבויים ונעדרים לביתם ולהבאתם לקבורה של חללים שמקום קבורתם לא נודע. צה"ל, אנשי קהילות המודיעין, משטרת ישראל ומשרד הביטחון פועלים לאתר חללים אלה במאמץ רב, בגילוי יוזמה אישית, יצירתיות והתמדה. מאמצים אלו הביאו בעשור האחרון לאיתור מקום קבורתם של 26 חללים. במאי 2018, אותר מקום קבורתה של טוראי ליבקה שפר ז"ל, ממגיני קיבוץ יד מרדכי במלחמת העצמאות (אחרי 70 שנה: אותר מקום קבורתה של נופלת במלחמת העצמאות). בנובמבר של אותה שנה, אותרו שרידי גופתו של סגן יקיר נווה ז"ל, טייס קרב שנהרג בטיסת הדרכה מעל הכנרת בשנת 1962 (אותרה גופת טייס חיל האוויר שנספה בהתרסקות לפני 56 שנים).

מתוך המחויבות לזכור ולהנציח את הנופלים, חשוב לייחד מקום לאלו שאין למשפחתם קבר לפקוד. לפיכך עלינו, אנשי החינוך, לעודד את בני הנוער לסייע בפעולות הנצחה וזיכרון ולספר את סיפורם של הנעדרים ושל הקבורים בקבר אחים כדי לתת פנים לנופלים ולהנציח את זכרם, ברוח דבריו של יצחק רבין: "המעט שאנו, החיים, יכולים לגמול לחברינו המתים – הוא הזיכרון ההולך אחריהם ואיתנו".

מטרות

1. לעמוד על מחויבותה של החברה בישראל להנצחת זכרם של הנופלים במאבק על תקומת המדינה ולמען שמירת קיומה.
2. להכיר כמה מסיפוריהם של חללים שמקום קבורתם לא נודע ולהתוודע למאמצים לאיתור עקבותיהם.
3. להכיר יוזמות לאיתור חללים ולעודד את בני הנוער ליזום ולהשתתף בפעולות הנצחה.

מהלך הפעילות

למנחה: עיסוק בנושא זיכרון והנצחת נופלים מחייב התייחסות רגישה ומכבדת. יש להתחשב בתחושות אישיות של תלמידים, לאפשר להם ולבני המשפחות לשמור על פרטיותם ולפעול בהבנה, בכבוד ובאחריות בתהליך הכנת הפעילות לפני המפגש, במהלך המפגש ובפעילות המסכמת.

חלק א' – זְכֵרוֹנוֹ

המנחה יבקש מהמשתתפים לנסות להיזכר בפעילות הנצחה שהשתתפו בה. המנחה ישאל: באיזה סוג של הנצחה מדובר? מה הרגשתם?

חלוקת קטעים לקריאה. כל משתתף יבחר בקטע או במשפט שמדבר אליו במיוחד ויסביר את בחירתו.

זכרונו אחים יקרים!
יצאנו עמכם בבוא יום ונפלו עם ערב...
יש צחוק ושמחה, וקולות חוגגים מעברנו,
ואנחנו איננו רואים, ופרחים עצובים על קברנו.
זכרונו, אחים ורעים,
כי נפלו בשם החיים!..." (חיים גורי)

"ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת" (ישעיהו נו, ה)

הנצחה היא דרכם של האדם והחברה לשמר את זכרם של מי שאינם עוד אתנו. פעולת ההנצחה מבטאת בתוכה משאלה – להפוך את בר החלוף לנצחי. העוסקים בהנצחה, למעשה, מספרים סיפור – סיפורו של הנופל. פעולת ההנצחה היא ניסיון, מתוך כאב ותחושת מחויבות, 'להחיות' את הדמות ואת מעשיה. להנצחה קיימים ביטויים שונים ומגוונים והם משקפים את דמותו של החלל ושל בני המשפחה המנציחים אותו. אנו עדים למגוון רחב ומרתק של דרכי הנצחה. לכל משפחה דרך ייחודית משלה לשמר את הזיכרון. כל מפעל הנצחה הוא בבחינת נר תמיד לזכרו של הנופל. (אתר [יזכור](#))

זכירה היא מצב של בריאות, של נורמליות, של קשר לעניינים, זכירה אורגנית, חיוניות. ולהיפך, שכחה היא חולשה, תלישות, התנתקות ממה שהיה. לעומתה זכירה היא דביקות. (הרב צבי יהודה הכהן קוק, שיחות הרצי"ה, ויקהל, עמ' 381)

הכבוד הגדול ביותר שאפשר להעניק לכל המתים הרבים, שרוחם מהלכת עלינו היום, האלמונים והאחרים, הוא לעמוד מולם ולומר, שקולם הביישני... נשמע היטב מקצה הארץ עד קצה; שנשתדל בכל יכולתנו לבנות מעל השורשים, שהם תקעו במו גופם באדמה הקשה, עץ יפה, בית נאה, חברה יפה ככל האפשר. קולם מכשף אותנו לומר סליחה שהם שם ואנו כאן... (יורם קניוק)

"המעט שאנו, החיים, יכולים לגמול לחברנו המתים - הוא הזיכרון ההולך אחריהם ואיתנו" (יצחק רבין).

שאלות לדין

- אילו רעיונות דברו אליכם במיוחד? הדגימו.
- מהם הרעיונות החוזרים בקטעים שקראתם? מדוע לדעתכם?
- מה בין הנצחה פרטית של חלל על יד משפחתו לבין הנצחה קהילתית או לאומית?
- לדעתכם, מדוע חשוב להרחיב את מעגל הזיכרון וההנצחה ולספר את סיפורם של הנופלים גם למי שלא הכירם אישית?
- למשפחותיהם של חללים שמקור קבורתם לא נודע אין קבר לפקוד, במה ייחודה של הנצחה של חללים שמקום קבורתם לא נודע?
- לדעתכם, האם יש נחמה בהנצחה? הסבירו.

חלק ב' - זמר נוגה: התשמע קולי, רחוקי שלי

המנחה יבקש מהמשתתפים לקרוא את הקטעים המצורפים ושאל: האם האירועים המתוארים היו ידועים לכם? מה ידעתם? מדוע אירועים אלו נחקקו בסיפורה של מדינת ישראל?

גן הנעדרים או בשמו המלא: גן הנעדרים לזכר חללי מערכות ישראל שמקום קבורתם לא נודע, שנמצא בבית הקברות הצבאי בהר הרצל בירושלים, הוא אתר ההנצחה המרכזי וגן זיכרון לזכר חללי מערכות ישראל שמקום קבורתם לא נודע.

כ"ג יורדי הסירה – 18.5.1941, כ"א באייר תש"א

כ"ג יורדי הסירה הוא כינויים של 23 לוחמי ההגנה אשר נעלמו, עם קצין בריטי בשם פאלמר שהתלווה אליהם, בדרכם לביצוע פעולת חבלה בבתי הזיקוק בטריפולי שבלבנון ב-18 במאי 1941, כ"א באייר תש"א.

הספינה הייתה עמוסה, היו עליה ציוד, סירות נחיתה, חומרי חבלה ונשק אשר סיפקה ההגנה. שעות מספר לאחר שהפליגה לדרכה, כאשר הייתה מול חופי לבנון, התקבל מהספינה שדר שהכול בסדר. זה היה אות החיים האחרון שהתקבל מהסירה.

לאחר יומיים שבהם לא היה קשר עם הסירה ולא התקבל כל מידע על פעולה שהתבצעה באזור טריפולי, החל חשש כבד לגורל הסירה ואנשיה. רבים ניסו מאז לחקור את היעלמות כ"ג יורדי הסירה, אך ללא הצלחה.

במאי 2012, נשלח למשפחות דו"ח מקוצר של מחקר שנערך לאורך השנים. סיכום הדו"ח המקוצר נפתח במילים: "למרות כל הבדיקות שנעשו עד כה, לא נמצא פתרון חד משמעי לתעלומת היעלמם של הכ"ד (כולל הקצין הבריטי פאלמר), וספק רב אם יימצא לכך אי פעם פתרון ברור ומושלם."

זכרם של יורדי הסירה הונצח בדרכים רבות. במאי 1957, נחנכה אנדרטה לזכר כ"ג יורדי הסירה סמוך לגן הנעדרים שבבית הקברות הצבאי בהר הרצל בירושלים.

בשנת 2017, הוכרז כ"ג יורדי הסירה כחללים של הצבא הבריטי, ושמותיהם נוספו לאנדרטה לזכרם של החללים שמקום קבורתם לא נודע.

אח"י דקר – 25.1.1968, כ"ד בטבת תשכ"ח

הצוללת "דקר" יצאה מנמל פורטסמות' באנגליה בתשעה בינואר 1968 לנמל הבית בחיפה. הקשר האחרון עם הצוללת התקיים בלילה שבין ה-24 ל-25 בינואר 1968. מאז לא חודש הקשר עימה. חיל הים הישראלי וכוחות בינלאומיים ערכו חיפושים בהיקף חסר תקדים אחר הצוללת. החיפושים נמשכו עד 31 בינואר 1968. בפברואר 1968, הוכרזה הצוללת דקר על 69 אנשי צוותה כאבודה. עם זאת, נמשכו החיפושים אחריה גם אחרי כן.

ב-28 במאי 1999, 31 שנה לאחר שנעלמה, אותרה הצוללת דקר בקרקעית הים בין קפריסין לכרתים. בעיני אזרחי מדינת ישראל הייתה דקר לסמל לכאב ארוך ומתמשך, סמל לאסון כבד: אובדן 69 לוחמים מתנדבים, סמל למועקה הנובעת מחוסר ודאות וסמל למחויבות לפתרון תעלומה ולאיתור נעדרים.

נעדרי קרב סולטן יעקוב - 11.6.1982, כ' בסיוון תשמ"ב

[גופתו של זכריה באומל, מנעדרי קרב סולטן יעקוב, נמצאה והוחזרה,](#)
כאן חדשות, 4:01 דקות

קרב סולטאן יעקוב נערך ב-11 ביוני 1982, כ' בסיוון ה'תשמ"ב, במהלך מלחמת לבנון הראשונה. הקרב בין צה"ל לצבא הסורי נערך בצומת דרכים מדרום לכפר סולטאן יעקוב בבקאע שבלבנון. הקרב הסתיים בנסיגת כוחות צה"ל לאחר שכוח צה"ל שפרץ קדימה גילה כי הוא מכותר בתוך מתחם סורי גדול. הכוח חולץ בקושי בסיוע ארטילריה כבדה. קרב זה נחשב לאחד הכישלונות הגדולים של צה"ל במבצע שלום הגליל.

הקרב זכור בעיקר בשל ההרוגים, הפצועים והשבויים הרבים שהיו בו לצה"ל, ובגלל שלושת חיילי המילואים שנעדרו בו. שניים מהם, יהודה כץ וצבי פלדמן, נעדרים עד עצם היום הזה. גופתו של הנעדר השלישי, זכריה באומל, הוחזרה 37 שנים לאחר הקרב, באפריל 2019, בסיוע משרד ההגנה של רוסיה.

חללי נצר אחרון

חללי נצר אחרון הם ניצולי שואה שנותרו שריד אחרון ממשפחתם לאחר שחוו על בשרם את אימי השואה. אותם ניצולים עלו לארץ, בשנות מלחמת העולם השנייה או אחריה, לבשו מדים, נלחמו על הגנת הארץ והעם ונפלו במערכות ישראל. ביניהם חללים שמקום קבורתם לא נודע.

כתובת על אבן זיכרון לצד אנדרטת נצר אחרון בהר הרצל

שאלות לדין

- לדעתכם, על מה מתבססת מחויבותה של מדינת ישראל לאיתור חללים ונעדרים? (תחושת ערבות הדדית, העובדה שנשלחו על ידי המדינה, האתוס – "במותם ציוו לנו את החיים" ועוד)
- מה אתם מרגישים נוכח מחויבות זו של המדינה ללוחמים על הגנתה ונוכח המאמצים הרבים שהיא עושה לאיתור חללים ונעדרים? (כבוד, ביטחון, שייכות, אחריות)

חלק ג' – האחריות לזכור - כל עוד מישוה זוכר אותנו, אנחנו חיים

המשתתפים יעינו באתרי האינטרנט שלהלן:

- [לתת פנים לנופלים](#)
- [אתר יזכור – מפעל ההנצחה לחללים שמקום קבורתם לא נודע](#)

דין מסכם

- מה התחדש לכם מעיון באתרים אלה?
- תפקידו של מי, לדעתכם, לשמור על זכר הנופלים? מדוע? כיצד תוכלו להשתתף בפעולות הנצחה?
- כיצד תוכלו לתרום להנצחת זכרם של הנופלים? חשבו על יוזמות כיתתיות או בית ספריות להנצחת זכרם של חללי מערכות ישראל אשר סיפורם אינו ידוע או אשר מקום קבורתם לא נודע.

כתיבה: אילנה רבינוביץ, יעל קופרשטוק

עריכה לשונית: אפרת חבה